

СПЕЦИФІКА ВИЯВУ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ РОДУ Й ЧИСЛА ІМЕННИКІВ У ГОВІРКАХ СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКО-СТЕПОВОГО ПОРУБІЖЖЯ

*У статті проаналізовано особливості функціонування іменників у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя. На матеріалі діалектних текстів розкрито специфіку представлення категорій роду й числа в досліджуваному ареалі. Звернено увагу на іменники, що репрезентують хитання щодо родової віднесеності, субстантиви, які утворюють родові пари. Виявлено збереження форм двоїни в поєднаннях іменників жіночого й середнього роду з числівниками два, три, чотири, засвідчено тенденцію до вирівнювання числової парадигми іменниками *Pluralia tantum* і *Singularia tantum*.*

Ключові слова: говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, діалектний текст, субстантиви, граматичні категорії, граматична форма, рід іменників, дублети, категорія числа, двоїна, однинні іменники, множинні іменники.

Постановка проблеми. В українській діалектології давно усталилася думка про потребу фіксації й аналізу не окремих рис говірок, а вивчення діалектних явищ у їхніх системних зв'язках і відношеннях. У завдання системного дослідження діалектної мови входить з'ясування особливостей функціонування іменників, зокрема специфіки вияву граматичних категорій, представлення лексико-граматичних рис, типів словозміни субстантивів в усіх ареалах україномовного континууму.

Складність граматичних, семантичних, словотвірних і словозмінних ознак іменника як однієї з центральних частин мови зумовила різноманітні підходи до його вивчення в слов'янському мовознавстві. Загальна характеристика морфологічних особливостей наріч української мови, зокрема й специфіки функціонування субстантивів в українському діалектному просторі, представлена в працях Ф. Т. Жилка [11], С. П. Бевзенка [2], Й. О. Дзензелівського [9]. Зіставну характеристику іменників у літературній і діалектній мові представлено І. Г. Матвіясом [17]. Інформацію щодо просторової варіативності іменників частково відображено в АУМ та в регіональних працях. Так, відповідно до програми для збирання матеріалів до АУМ, яка включала 114 питань із морфології, у І

томі цього атласу представлено словозміну та формотворення іменника (к. 180–223); граматичні риси українських діалектів подано на 41 зведеній карті [1]. Діалектна морфологія іменника є предметом багатьох регіональних лінгвогеографічних і описових студій: словозміну субстантивів у середньонаддніпрянських говірках розглянуто П. С. Лисенком [14], А. П. Могилою [18], у степових – В. П. Дроздовським [10], А. М. Мукан [20], у закарпатських говірках проаналізовано М. І. Сюськом [23], у бойківських – М. І. Зубрицькою [13], Н. Д. Черкес розглянула категорію збірності в говірках Карпат [24]. Ареали поширення й ізоглоси розмежування варіантів парадигм словозміни іменників у говірках північної Буковини представлено К. Ф. Германом [5], а в середньополіських – Т. В. Назаровою [21]. У названих дослідженнях, як і в багатьох інших граматичних студіях, репертуар і методика представлення здебільшого вибіркового явища підпорядковані окресленню специфіки відповідних регіонів, тому ці праці є джерелом передусім для ареального зіставлення свідчень із різних діалектних зон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для повного відтворення структури діалектного континууму необхідна об'єктивна інформація з усіх говірок «за максимальним набором параметрів безвідносно до можливих різних підходів до інтерпретації зафіксованих діалектних рис і явищ у майбутньому» [6, с. 12]. Тому пріоритетними у вивченні діалектної граматики стають студії, виконані на ґрунті діалектних текстів, що створить надійне підґрунтя для повного й об'єктивного системного опису засвідченого мовного матеріалу. Останнім часом посилилась увага до вивчення й характеристики говірок в опорі на діалектні тексти. Зокрема, Л. І. Рябець дослідила словозміну іменника в говірках центрального Полісся [22]. Р. С. Зінчук здійснила системний опис іменникової словозміни в західнополіських говірках і простежила особливості субстантивного формотворення в ареальному аспекті [12]. Застосування значних за обсягом, спеціально записаних текстів дало змогу М. С. Делюсто проаналізувати специфіку функціонування елементів морфологічних явищ у степовій наддунайській говірці і визначити чинники, що впливають на її граматичну систему [8]. На матеріалі записів усного мовлення носіїв говірки покутсько-буковинського суміжжя О. В. Вінтоняк схарактеризовано морфологічні особливості повнозначних і службових частин мови [3]. На матеріалі зв'язних текстів Г. І. Мартинова розглянула функціонування інфінітива в говірках Середньої Наддніпрянщини [16].

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. З огляду на нерівномірність системного вивчення граматичних явищ українських діалектів ґрунтового дослідження потребують морфологічні категорії іменника в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя. Розширення та систематизація інформації про

діалектну специфіку граматичних категорій іменника в названому ареалі актуальні, адже без докладного опису морфологічних особливостей окремих діалектних зон як реальних комунікативних систем не можна об'єктивно визначити повний репертуар типологічних рис діалекту, наріччя, діалектної мови в цілому. Увагу привертає середньонадніпрянсько-степове суміжжя, оскільки аналіз відомих досі праць дозволяє констатувати, що говірки цього мовно-територіального утворення ще недостатньо вивчені, однак і наявні розвідки спростовують твердження про зневиразненість середньонадніпрянсько-степової межі*.

Мета наукової розвідки. Метою цієї статті є докладний аналіз морфологічних категорій роду й числа іменників у говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя. Джерелом вивчення стали діалектні тексти (здебільшого наративи, рідше – діалоги), записані в 101 говірці південної Черкащини, північної Кіровоградщини, західних районів Полтавщини протягом 2000–2010 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз діалектних текстів засвідчив особливості реалізації граматичних категорій роду й числа іменників у говірковому мовленні. Головна диференційна ознака іменника – категорія роду. Вона представлена протиставленням трьох грамем: чоловічого роду (*пла|ток, о|ч|інок, ком|і|рець, бат|ко, д|ід*), жіночого (*ке|рейя, хустка, пово|розка, л|ента*), середнього (*гор|ішче, г|іл|це, бл|узо, на|мисто, болото, клоч|а*). Найуживаніші іменники чоловічого роду (50,2 %), рідше фіксуємо іменники жіночого роду (41 %), найменш поширені іменники середнього роду (8,6 %). Зрідка в аналізованих текстах трапляються іменники спільного роду (0,4 %) – *сир|ота, б|ід|олаха, вере|да, зануда*. Примітно, що досліджуваний матеріал не репрезентує іменників подвійного роду на -ище, -исько. На цю особливість вказують і дослідники степових говірок [7, с. 139]. Дещо інша статистика родової диференціації іменників, що утворилися внаслідок субстантивації прикметників, рідше – числівників і займенників. З-поміж цих форм лексем жіночого роду – 13 %, чоловічого – 6,5 %, середнього – 53,5 %; 27 % субстантивованих іменників ужито у формі множини: *хо|дили у домо|т|каному; хл|іб|пик|ли з|разного* (Плв), *ро|били на|б|іле / та з|н|ого сороч|ки|ишли* (Кпт), *бу|ли сороч|ки / руши|нки / п|іш|ло у|же л|он:е* (Кр), *йдут| по руши|нкове| прийшли / руши|нкове| вз|али / руши|ком| повіа|зали; т|ребу|ют| вор|іт|не* (Рб), *це ш|л|убне| називайіц|а / во|на| його| со|б|і| сохр|ан|ала* (Прг), *масл|ана| вили|вайіц|а* (Кв), *молодой| хреш|чений| ви|ходе; і| стар|і, і| мал|і, і| молод|аж тан|ц|уйе* (ВЯ), *на|друге| лан|шу|сипали* (Плв), *в|Запа|дну| наш|і|йїхали* (Кр).

Специфіку вияву граматичних категорій іменника в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя репрезентують явища зміни граматичного

* Докладніше див. працю: Щербина Т. В. Ареалогія середньонадніпрянсько-степового порубіжжя : монографія / Т. В. Щербина. – Черкаси : Видавець Андрощук П. С., 2009. – 348 с. Покликання на карти далі в тексті подаємо за цим джерелом.

роду лексем, причиною якої є, можливо, міждіалектна взаємодія. Найчастіше трансформації родової належності зазнають іменники жіночого роду, які почали вживатися як субстантиви чоловічого роду (*бе^кеш* (Сс), *га^лош* (Сбл), *бара^бол'* (Лдж), *при^лм'ет* (Стц), *п'ідб'ій* (Дбр, Км, Блш, Лст, Птк), *скарла^т'ін* (Жр), *ки^шен'* (Крсп), *ма^л'ас* (Остр), *п'ідмет* (Мрт, Дбр, Пнч)): *бе^кеш був та^кий / хло^пц'і хо^дили в н'ому* (Сс); *у мене був скарла^т'ін / а при скарла^т'ін'і тимпиратура* (Жр); *йак чоботи / то об'їзат'ілно шоб га^лош був* (Сбл). У кількох словах відбувається ще й заміна суфіксів: *вуставок* (Пгр), *моту^зок* (Сбл), *п'ідметок* (Птк, Пчк, Скл).

Видозміна ж. р. > ч. р. може відбутися й без модифікації зовнішньої структури іменника: *й зе^лений був смужка*, *й чирвоний* (Тмш), що, напевне, зумовлено спонтанністю мовлення.

Іменники *жакет*, *капелюх*, *керсет*, *гаплик*, *одяг*, які в літературній мові марковані чоловічим родом, у кількох говірках досліджуваного суміжжя вжиті у формі жіночого роду, при цьому вони видозмінюються щодо морфемного складу: *жа^кетка* (Дб, Пдв, Прг, Лб), *капе^л'уша* (Скл, СХ, Птк, Кл, Вш), *кер^сетка* (Рб, СХ, Ус, Хн, Кр, Сбл), *гап^личка* (Пчк), *од'ага* (Рзс). Перетворення ч. р. > ж. р. може відбуватися внаслідок інтерференції, коли граматичні ознаки лексеми російської мови впливають на граматичне оформлення української діалектної одиниці: *боса плес^ккала / аж пил' сипалас'* (Лдж); або ж, навпаки, російська лексема граматично й фонетично видозмінюється в говірковій системі української мови: *у войну од^на ужас'т'* (Блн). Припускаємо, що вплив російської мови позначився й на функціонуванні іменників середнього роду *життя* (рос. жизнь), *розписування* (рос. роспись) у формі жіночого роду: *оце мо'їа жит'а така* (Птк); *у церкв'і й була розпис / а то'д'і йдут' в ін'чац'а* (Мрв).

Засвідчено також перехід ж. р. > с. р., про який сигналізують закінчення іменників у непрямих відмінках, або ж родова належність керованих чи керуючих слів: *прини^есе р'ади^ен дв'і со^ломи* (Пчк); *р'вец'а на об'ї крайі* (Смг); *вз'али за об'ї крайі* (Тш); *йак хрес^тит' / то бе^лрут' крижму* (Крсп). Поширення лексеми *крижма* у формі жіночого роду засвідчено в усіх говірках південної групи середньонадніпряньсько-степового порубіжжя (к. 146), поліських говірках [21, к. 47], степових [7, с. 139].

У досліджуваних текстах виявлено іменники, що в більшості говірок середньонадніпряньсько-степового порубіжжя відомі зі значенням жіночого чи чоловічого роду, а в окремих із них функціонують як субстантиви середнього роду (*п'р'ажко* 'застібка, яка скріплює кінці ременя, пояса' (Вш), *бражко* 'т. с.' (Блн), *пер'ча* 'рукавиця з відділеннями для всіх пальців' (Остр, Лд, Пдв, Прг, Вх, Снк, Кл), *хл'їбино*

(Жр)): *в'ін і'де с'ватац'а з хл'їбином* (Жр), *подуш'ки або пови'шиван'і / або з п'рошвом* (ВЯ).

Окремі лексеми чоловічого роду з основою на приголосний та жіночого роду на -а утворюють родові пари без зміни семантики: *л'ітр – л'ітра* (Дб), *ш'ул'ік – ш'ул'іка* (Жр). Ці модифікації можуть супроводжуватися заміною суфіксів (*коро'таш – коро'тушка* 'короткий верхній одяг із домотканого сукна' (Вкн), *поп'ружок – поп'ружка* 'чоловічий пояс зі шкіри' (Ст), *п'ід'палок – п'ід'палка* 'різновид домашнього хліба' (Крсп, Скп)): *йа сла'ба ли'жала / а во'на спик'ла ту п'ід'палку / м'іл'іц'і'яа бу'ла / а во'на / ох / о'там ше й с'в'іж'ий п'ід'палок вам спик'ла / а во'ни 'каж'ут' 'добрий / а голо'ва був та'кий / та 'каже / і'д'іт' в кол'госп та 'будите п'ід'палки 'йісти* (Крсп).

Хитання в роді спричинило виникнення гетеронімних опозитів *гап'лик* 'дротяний гачок гаплика' : *гап'личка* 'дротяна петелька гаплика' (Кр, Сбл). Деякі іменники мають подвійні форми без зміни родової віднесеності: *с'вита / йак і ши'нел'а / не'' п'ід'рубл'увалас'а; ши'нел' бу'ла 'с'іра та'ка сол'дац'ка* (Лз).

Зауважимо, що хитання щодо роду засвідчено в іменниках, які позначають неістоти, здебільшого в запозичених лексемах, що зумовлено передовсім відсутністю зв'язку між граматичним родом і семантикою слова. Варіантність родової належності, дублетні форми фіксують і в інших говірках – степових [19, с. 192; 7, с. 139], середньонаддніпряньських [15, к. 1, 3, 15, 52, 77, 86, 95, 100, 106, 108], полтавських, слобожанських [4, с. 270]. З-поміж причин виникнення цих явищ учені називають аналогію взаємодію між іменниками різних родів, відмінності в оформленні запозичень на говірковому ґрунті [19, с. 24]. Крім названих, суттєвим чинником видозміни родової диференціації іменників у досліджуваному ареалі вважаємо міжмовну й міждіалектну взаємодію, що спричинила значну варіативність і на лексичному рівні*.

Грамматичний рід іменників пов'язаний із числом, оскільки лише в однині диференціація за родами послідовна. Категорія числа в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя представлена грамемами однини, множини (переваг щодо одних із цих форм над іншими не засвідчено), рідше – двоїни. Морфологічним показником категорії числа, як і в літературній мові, є закінчення й наголос: *був по'йас / а дл'а п'разника по'йасу бу'ли ши'рок'і / сач'ки бу'ли / йак с'і'час у нас кухвай'ки / а то'д'і сач'ок називавс'а* (Івц), *с'вита / али ж сви'ти бу'ли 'разн'і* (Хн), *свал'ба називали / це с'і'час свал'би / а то'д'і по воз'можнос'т'і ро'били* (Дм).

* Докладніше див. Щербина Т. В. Ареалогія середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя : монографія / Т. В. Щербина. – Черкаси : Видавець Андрощук П. С., 2009. – 348 с.

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя залишки форм двоїни виявляються не тільки в наголошенні відповідних форм, як у літературній мові, а й у закінченні (і < © для іменників із твердими приголосними основи, и < *и для іменників із м'якими і стверділими шиплячими приголосними основи). Форми двоїни засвідчено в поєднанні з числівниками *два, три, чотири* іменників жіночого роду в називному чи знахідному відмінку: *оце було чотир'ї коп'ї / це норму давали / шо чотир'ї коп'ї* (Крсп); *там дв'ї систр'ї; треба гукат' три баб'ї, три минут'ї пройшло* (Жр); *ма'н'їжка вишита у дв'ї половин'ї* (Сбл); *очкур був ше й дв'ї китичк'ї* (Плв). Рідше форми двоїни утворюють поєднання зазначених числівників з іменниками середнього й чоловічого родів у називному й знахідному відмінках: *вз'ала дв'ї в'їдр'ї шиш'ниц'ї* (Жр), *їа вже тирижила три голод'ї* (Блн), *сукно робили / а дв'ї майстр'ї були / шо шили* (Дібр). Можливо, за аналогією до цих форм утворено й словосполучення *два в'їч'їр'ї: оце робила / два в'їч'їр'ї посид'їла та й зробила* (Дібр).

У досліджуваних текстах репрезентовано й іменники з неповною числовою парадигмою – *Pluralia tantum* і *Singularia tantum*. Однинні іменники, засвідчені в мовленні носіїв говірок середньонадніпряньсько-степового порубіжжя, здебільшого позначають матеріал, сировину, що зумовлено особливостями тематики текстів: з *сир'їц'ї робили поїа'си; бот'їнки це воно з розини* (Рз); *бузину натов'чут' / нейу кра'сили; колис'ї ранче били ж оце ту шерс'т* (Івц); *такий каракул' м'їлен'кий був* (Рж). Множинні іменники, засвідчені в аналізованих текстах, позначають проміжки часу, обрядодії, ігри: *їак о'денки / то це ходили п'р'асті / ход'ат' гул'ат' / то це вже вечер'ниц'ї / їак жни'ва к'їн'чалис' / то обж'нивки* (Івц); *пос'ватали / тод'ї йшли на о'л'адини* (Хн); *гул'али в к'ремушки* (НО); *на дос'їтки ходили* (Пв); *поминки на д'ругий ден' / і на див'їятий тоже поминки* (Дм); *провод'ки на див'їате майа* (Плв); *перше ж / поки пос'ватайуц'а / одне до одного на ви'л'адини* (Дібр); рідше їх використовують для номінації залишків речовини: *сколотини були / їакшо смитану збит'* (Лкр, Дм).

Вирівнювання числової парадигми однинних і множинних іменників засвідчують випадки вживання цих лексем із повною числовою парадигмою: *д'рож'ї були су'х'ї / вис'ївкой за'терт'ї / знайіте вис'ївки* (Скл); *то ту вис'ївку / за'парку за'пар'у / та тими вис'ївками зати'рвали* (Бр); *з'р'їют' ок'ропи і лийут' на поп'їл той ок'р'їп* (КК); *плак'сиве"ц' нап'давав і на з'рослу л'у'дину / д'їд знав і з'мовит' і нас'лат' пристр'їт / а баба і пристр'їти ски'дала / і плак'сивц'ї* (Жр). Аналіз текстів засвідчує функціонування антропонімів у формі множини: *у нас було так / гул'али Іл'к'їв'ни / Стр'їл'ц'їв'ни* (Жр); *оце кажут' / Андр'їй'їв'ни / а в їх бат'ко був Андрей* (Смг), а також топонімів, що в літературній мові мають форму однини: *мо'їа дочка в Золото'ношах жи'ве* (Вх); *їа на Дон'басах робив* (Шп).

У досліджуваних говірках трапляються лексеми з неповною числовою парадигмою, що відрізняються щодо вияву категорії числа в літературній мові: *м ісимо во доюу кипй а чонойу і ка чайімо то нен'ко / а то д'і р'іжимо / та й вирм ішел'і* (Пнч). Окремі іменники виявляють особливості в синтагматиці: *пле^лли так і кане^лл'ух / це на жни^лва в них хо дили* (Лдж); часто це зумовлено залишками давніх відмінкових форм: *йак с'тане чо'тур'і д'ів'чат і два х'лоц'і / або дв'і д'ів'чат і два х'лоц'і* (Сс); *у кажд'ій хат'і по дв'і д'ів'чат* (Смг); *йа стикла вос'миро хл'іба* (Крсп).

Отже, у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя граматична категорія числа представлена формами однини, множини і двоїни. Більшість іменників мають повну числову парадигму, трапляються також однинні й множинні іменники.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Специфіку вияву граматичних категорій іменника в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя репрезентує розподіл форм субстантивів на ядро й периферію. Центр іменникової системи формують субстантиви чоловічого роду, меншою мірою – жіночого роду, іменники з повною числовою парадигмою. Периферійні – форми середнього роду, двоїни. Особливостями функціонування іменників в досліджуваному ареалі є хитання щодо родової віднесеності, використання дублетних форм; вживання форм двоїни, тенденція до вирівнювання числової парадигми іменниками *Pluralia tantum* і *Singularia tantum*. Причину цих явищ убачаємо в збереженні залишків архаїчних явищ і виникненні інновацій, взаємодії різних за часом постання й умовами формування говірок досліджуваного ареалу. Перспективою подальших досліджень стане вивчення категорії відмінка іменників у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

МЯ – Мала Яблунівка, ВЯ – Велика Яблунівка, Тш – Ташлик, См – Самгородок, Мк – Макіївка, БМ – Будо-Макіївка, Пст – Пастирське Смілянського р-ну; Ст – Станіславчик, Лз – Лозоватка, Сг – Сигнаївка, Мт – Матусів, Лб – Лебедин, Кр – Кримки, Жр – Журавка, Сб – Собоївка, Кв – Кавунівка Шполянського р-ну; Кн – Княжа Звенигородського р-ну; Рг – Райгород, Лзн – Лузанівка, Жб – Жаботин, Мх – Михайлівка, Рб – Ребедайлівка, Бл – Баландине, Тм – Тимошівка, Рз – Розумівка, Кср – Косарі Кам'янського р-ну; Пг – Погорільці, Рз – Розсошинці, Ів – Іванівка, Ст – Стецівка Чигиринського р-ну; Вк – Вікнине, Пч – Пальчик, Яр – Ярошівка, Птр – Петраківка Катеринопільського р-ну; Бл – Білашки, КК – Криві Коліна Тальнівського р-ну; Ос – Острівець, Лд – Ладижинка, Дбр – Доброводи, Дб – Дубова Уманського р-ну **Черкаської обл.**; СХ – Скалівські Хутори, Кп – Копанки, Км – Кам'яне, Ск – Скаліва, Нр – Нерубайка, Пдв – Підвисоке, Нд – Надлак, Клн – Калинівка, Вш – Вільшанка Новоархангельського р-ну; Прг – Перегонівка Голованівського р-ну; Вх – Вільхове, Сн – Синьки Ульянівського р-ну; Пнк – Пенькіне, Кпт – Капітанівка, Тр – Турія, Тшк – Тишківка, Ос – Оситняжка, Бр – Бурти, Дбр – Дібрівка, Мр – Мартоноша, Крб – Коробчине, Лст – Листопадове, Шп – Шпакове, Пч – Панчеве, Йс – Йосипівка Новомиргородського р-ну; Ус – Успенівка, Пл – Паліївка, Крсп – Краснопілка Маловисківського р-ну; Тр – Триліси, Ств – Ставидла, НО – Нова Осота, НВ – Нижчі Верещаки, Івг – Івангород, Сс – Соснівка, Пдл – Підлісне, Хн – Хайнівка, Свр – Северинівка, Кт – Китайгород, ВВ – Вищі Верещаки Олександрівського р-ну; ВА – Велика Андрусівка, ТБ – Талова Балка, Гл – Глинськ, Пд – Подорожне, Бл – Білецьківка Світловодського р-ну; Крс – Красносілля,

Івц – Іванківці, Цб – Цибулеве, Дм – Дмитрівка Знам'янського р-ну; Кцв – Куцеволівка, Кмб – Камбурлівка, Мл – Млинок, Мр – Мар'ївка, Вщц – Вишневіцї Онуфрїївського р-ну; Кс – Косівка, Лкр – Лікарівка, Ндг – Недогарки, Ол – Олександрівка, Прт – Протопопівка Олександрійського р-ну **Кіровоградської обл.**; КП – Кам'яні Потоки Кременчуцького р-ну **Полтавської обл.**; Пв – Павлівка, МР – Мишурин Ріг Верхньодніпровського р-ну **Дніпропетровської обл.**

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас української мови : в 3 т. – Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі / ред. тому І. Г. Матвіяс. – К. : Наук. думка, 1984. – 498 с. (391 карта).
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1980. – 246 с.
3. Вінтоняк О. В. Фонологічна, морфологічна і лексико-семантична система говірки села Баня-Березів Косівського району : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. В. Вінтоняк. – Івано-Франківськ, 2011. – 19 с.
4. Воронич Г. Вплив родової диференціації на формування типів словозміни іменників в українських говорах / Г. Воронич, І. Матвіяс // Проблеми сучасної ареалогії. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 265–274.
5. Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини: Словозміна, службові слова / К. Ф. Герман. – Чернівці : ПРУТ, 1998. – Т. 2. – 215 с.
6. Гриценко П. Ю. Дослідження говірок Чорнобильської зони на тлі інших діалектних систем / П. Ю. Гриценко // Говірки Чорнобильської зони : Системний опис / П. Ю. Гриценко, Г. В. Воронич, Л. І. Дорошенко та ін. – К. : Довіра, 1999. – С. 5–14.
7. Делюсто М. Граматичні категорії іменника в діалектних текстах української наддунайської говірки / М. Делюсто // Мовознавчий вісник : збірник наукових праць МОН України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси : Вид. від. Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, 2012. – Вип. 12–13. – С. 138–142.
8. Делюсто М. С. Граматика говірки у світлі тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. С. Делюсто. – К., 2010. – 20 с.
9. Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології // Й. О. Дзензелівський. – Ужгород, 1966. – 101 с.
10. Дроздовский В. П. Украинские говоры Бессарабского Приморья (на материале обследования Саратовского, Татарбунарского и Белгород-Днестровского районов Одесской области) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 661 / В. П. Дроздовский. – Киев, 1962. – 27 с.
11. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – 2-е вид. перероб. – К. : Рад. шк., 1966. – 307 с.
12. Зінчук Р. С. Словозміна іменників у говірках у західнополіських говірках : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Р. С. Зінчук. – Луцьк, 2010. – 20 с.
13. Зубрицька М. І. Бойківська іменникова словозміна : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 02. / М. І. Зубрицька. – К., 1992. – 313 с.
14. Лисенко П. С. Деякі морфологічні особливості говірок правобережних (середніх) районів Черкащини / П. С. Лисенко // Середньонаддніпрянські говори : Збірник статей. / Ред. кол. В. М. Брахнов (секретар), І. О. Варченко, Ф. Т. Жилко (відп. ред.), П. С. Лисенко, О. С. Мельничук. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 22–43.
15. Мартинова Г. І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини : Монографія / Г. І. Мартинова. – Черкаси : Відлуння, 2000. – 265 с.
16. Мартинова Г. І. Інфінітив у середньонаддніпрянських говірках / Г. Мартинова // Мовознавчий вісник : збірник наукових праць МОН України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси : Вид. від. Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, 2012. – Вип. 14–15. – С. 96–104.
17. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс; відп. ред. П. Ю. Гриценко. – К. : Наук. думка, 1990. – 168 с.
18. Могила А. П. Словозміна в говірках середньої Черкащини / А. П. Могила // Середньонаддніпрянські говори : Збірник статей. / Ред. кол. В. М. Брахнов (секретар), І. О. Варченко, Ф. Т. Жилко (відп. ред.), П. С. Лисенко, О. С. Мельничук. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 44–64.
19. Муқан А. М. Варіантність форм у деяких новостворених говорах української мови / А. М. Муқан // Українська діалектна морфологія. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 191–199.
20. Муқан А. М. Українські наддунайські говірки. Фонетико-граматичні особливості : дис. ... канд. філол. наук / А. М. Муқан. – Глухів, 1960. – 291 с.
21. Назарова Т. В. Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті / Т. В. Назарова. – К. : Наук. думка, 1985. – 136 с. (107 карт).
22. Рябець Л. В. Словозміна іменника говірки с. Товстий Ліс / Л. В. Рябець // Говірки Чорнобильської зони : Системний опис / П. Ю. Гриценко, Г. В. Воронич, Л. І. Дорошенко та ін.. – К. : Довіра, 1999. – С. 27–32.

23. Сюсько М. І. Система іменних частин мови українських говорів Закарпатської області УРСР : дис. ... канд. філол. наук : 661 / М. І. Сюсько. – Л., 1968. – 299 с.

24. Черкес Н. Д. Категорія збірності у говорах Карпатського регіону : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 02 / Н. Д. Черкес. – Л., 1994. – 24 с.

Одержано редакцією 01. 03. 2013 р.

Прийнято до публікації 12. 03. 2013 р.

Татьяна Щербина

**Специфика представления грамматических категорий рода и числа в говорах
среднеподнепровско-степного пограничья**

В статье проанализированы особенности функционирования имён существительных в говорах среднеподнепровско-степного пограничья. На материале диалектных текстов раскрыта специфика представления категорий рода и числа в исследуемом ареале. Обращено внимание на имена существительные, которые иллюстрируют колебания относительно соотносительности к роду, на субстантивы, которые образуют родовые пары. Зафиксированы случаи сохранения форм двоины в сочетаниях имен существительных женского и среднего рода с именами числительными два, три, четыре; зарегистрирована тенденция к выравниванию парадигмы числа существительными Pluralia tantum и Singularia tantum.

Ключевые слова: говоры среднеподнепровско-степного пограничья, диалектный текст, субстантивы, грамматические категории, грамматическая форма, род существительных, дублеты, категория числа, двоина, существительные, имеющие формы только единственного и только множественного числа.

Tetyana Sherbyna

**Specificity of manifestation of grammatical noun categories of gender and number in the mid-
upper- Dnieper and Steppe border dialects**

Peculiarities of noun functioning in the dialects of the mid-upper- Dnieper and Steppe border are analyzed in the article. Specific features of manifestating the category of gender and number in the research are revealed in the dialect texts. Nouns that reveal inconsistency as to the category identification, the substantives which create gender couples are paid attention to. Preservation of forms of duality in the combination of nouns of feminine gender and neuter gender with numerals two, three, four is shown, tendency for levelling the numeral paradigm through the nouns in the Pluralia Tantum and Singularia tantum is revealed.

Key words: the dialects of the mid-upper- Dnieper and Steppe border, dialect texts, substantives, grammatical categories, grammatical forms, noun gender, the category of number, doublets, nouns of the Pluralia Tantum and Singularia tantum.

УДК 811.161.2:[81'282+81'371]

Олена Юсікова

**ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД СЕМАНТИКОЮ ДІЄСЛОВА
КЛАСТИ В ГОВІРЦІ СЕЛА БОГДАН РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Статтю присвячено актуальній в українській і зарубіжній лінгвістиці проблемі семантичної структури дієслова як функціональної одиниці діалектної системи. З погляду семантичної типології універсальні значення й компоненти значень дієслова нині є